

# DET KÆMPENDE DANMARKS RADIO- STUDIE OG FILM

Af Morten Thing

**Da BOPA den 27. marts 1945 sprængte radiofabrikken Always i Boyesgade på Vesterbro, lavede *Det kæmpende Danmarks Radiostudie* en reportage, som blev optaget på plade og senere udsendt over BBC. Optagelsen var så usædvanlig og blev så populær, at den blev udsendt på næsten alle europæiske sprog og gjorde sabotagen i Danmark berømt. På baggrund af et meget tæt kilde-materiale samlet af to af deltagerne er det muligt at beskrive gruppens arbejde. Vi kender til den illegale presses propaganda-arbejde, men der er næppe andre danske modstandsgrupper, som har arbejdet med at producere både radioudsendelser – og da det blev muligt – filmoptagelser. Gruppens arbejde er kun tidligere beskrevet i forbifarten.**

**H**istorien begynder med Rigmor Schou (1920-2006) og Max Kaplan (1913-1975). De mødtes i Danmarks Kommunistiske Ungdom og blev kærester. Han var uddannet civilingeniør og kom fra et jødisk miljø. Hun var stud.mag. i engelsk. I 1940 var han 27 og hun 20. De blev rygraden i gruppen.

Efter DKP var blevet forbudt i kølvandet på Tysklands overfald på Sovjet den 22. juni 1941, blev en lang række kommunister interneret i Horserød. De var ikke dømt efter nogen lov, men blot administrativt interneret. Blandt dem var Max Kaplan. Som medlem af DKUs hovedledelse stod han på listen over de kommunister, tyskerne ønskede interneret. Frem til den 29. august 1943 var han afvekslende i Vestre Fængsel eller i Horserød. Da tyskerne den 29. august besatte Horserød lykkedes det de indsatte i lejrens ene del at slippe ud. Som den senere borgmester i København, Johannes Hansen, fortalte det til Den parlamentariske Kommission:

“Folk strømmede ud af Barakkerne, og et Par af dem, der boede i min Barak, nemlig Sekretær Hartvig Sørensen og Ingeniør Max Kaplan, tog Initiativet og slæbte en hel del Madrasser ud til Pigtraaden; der var anbragt spanske Ryttere foran Hegnet, og saa noget Pigtraad foroven, og ved Hjælp af nogle Madrasser og ligesom en Badebro – vi havde i vort Badeværelse en lang Træbro, som tjente til Beskyttelse for Fødderne, naar vi tog Bad – fik vi lavet en meget primitiv Stige, og Folkene begyndte at dratte over den ene efter den anden [...]”<sup>1</sup>

Max Kaplan kom således ud af interneringen og undslap den skæbne, som mange andre måtte friste, nemlig koncentrationslejren Stutthof. Han var under jorden lidt længere end en måned, da jødeforfølgelserne satte ind. Den 5. oktober lykkedes det ham, at komme til Sverige, hvor han ret hurtigt fik lov til at slå sig ned i Stockholm og fik

arbejde som assistent hos professor Kellström ved Vandbygningsinstitutionen ved Kungl. Tekniska Högskolan. Siden, i 1944, blev han ansat ved Svenska Riksbyggan. Han havde imidlertid også en tilknytning til Klippekontoret, en del af Modstandsbevægelsens Samarbejdsudvalg, som holdt til i Stockholm.

Rigmor Schou kom med i redaktionen af det illegale *Ungdommens Røst*. I et interview med journalisten Kate Fleron til bogen *Kvinder i Modstandskampen* beskrev hun det således, at Max Kaplan begyndte at arbejde illegalt, den måned han var på fri fod, “[...] og da han var væk, blev det en naturlig Sag for mig at fortsætte det illegale Arbejde, jeg havde hjulpet ham med. Jeg var Medlem af det kommunistiske Parti, og den Gruppe, jeg tilhørte, havde Brug for mig til at skrive i det illegale Blad *Ungdommens Røst*, der var jeg med fra Begyndelsen af 44.”<sup>2</sup> Rigmor Schou kendte fra DKU Børge Thing, som fra januar 1944 var leder af BOPA, og hun fik gennem ham oplysninger om sabotager, som bladet kunne skrive om.

Hun brevvexlede jævnligt med Max Kaplan<sup>3</sup>. Om sin situation kunne han i februar 1944 skrive:

“Tavshed kan naa det stadium, hvor det kan virke urovækkende og føles som et tomrum. Man gennemtænker alle kombinationer, som kan være aarsagen – lige fra en ny afhandling til en ny elsker – eller maaske noget værre.”<sup>4</sup>

Afhandlingen henviste til, at Rigmor Schou arbejdede på en afhandling om Aldous Huxley, og det med elskeren afkræftede hun. Men det blev hun ikke ved med. I sin kontakt til BOPA lærte hun Erik Hagens at kende. Han arbejdede som BOPAs læge. De blev forelskede og levede sammen, og hun blev gravid.

Den 6. juni 1944, på invasionsdagen, sprængte BOPA ved en stor byguerillaoperation fabrikken Globus i Glostrup i luften. Erik Hagens var til stede for at tage sig af eventuelle sårede. Da de skulle trække sig

tilbage, kunne hans bil ikke starte, og BOPA-folkene overtog derfor en DSB-bus, som Hagens kørte. Da de kørte forbi fabrikken Carltorp, som BOPA havde ødelagt ved en tidligere aktion, skød schalburgfolk mod bussen, og Hagens blev dræbt af et skud gennem hovedet. Rigmor Schou skrev da til Max Kaplan bl.a.:

“Men af den Mand, der blev dræbt i Tirsdags lærte jeg, at det i sidste Instans er smukt at være naiv og ærlig. [...] min eneste, min kæreste Ven, i det sidste Aar, Erik Hagens [...] Men jeg vilde have givet alt for at faa Lov til at leve Livet sammen med ham.”

Og senere i et andet brev:

“Lad mig derfor i Dag nøjes med at sige, at selvom hans Død hører til de Ting, man aldrig glemmer eller forvinder, har den dog kun yderligere bestyrket mig i den Kamp, han døde for.”

Hun fik barnet fjernet og vendte tilbage til Max Kaplan.

Mens dette udviklede sig knyttede hun forbindelse “til Gruppen, der havde Planer om Radiooptagelserne – det var helt nye Folk, som ikke tilhørte Partiet, Formanden var Civilingeniør.”<sup>5</sup> I en anden sammenhæng skrev hun sidenhen om gruppens bevægelse:

“Gennemgaaende vidste den danske Befolkning ikke ret meget om den aktive Frihedskamp og dens Udøvere.[...] Nogle dannede sig et falsk og overromantisk Billede af Kampen og dens Udøvere. Og det maatte ikke ske. [...] Vi vilde fortælle saa meget som muligt om, hvordan den underjordiske Presse arbejdede, hvordan man havde det i tyske Fængsler og Koncentrationslejre, hvem der udførte Sabotagen, hvordan den blev udført, hvem der modtog Vaaben fra England, hvem der havde de underjordiske Lazaretter. [...] Det var vor første Tanke. Dengang dristede vi os ikke til at haabe paa, hvad vi senere opnaaede, at faa



*Hele gruppen samlet mens den lytter til en optagelse. Fra venstre: Kaj Christiansen, Holger Lauritzen, Rigmor Schou, Kaj Johannesen og Erik Larsen. (Foto fra: Da Danmark kaldte -: Bogen om Modstandsbevægelsen/skrevet af Aktivister/; Redaktion: Poul Jung-Jensen ; nærmeste Medarbejdere: Kaj Christiansen, Jørgen Drachmann ; Odense: Bremer, 1945. - 295 sider: ill.)*

Lov til at være med paa selve Gerningsstederne og lydoptage og fotografere.”<sup>6</sup>

Gruppen omfattede civilingeniør Holger Lauridsen (1920-57), som til daglig var ansat ved Statsradiofonien, som DR hed den gang, de to ingeniørstuderende Kaj Johan-

nesen (1921-?) og Erik Larsen og journalist ved den radikale presse Kaj Christiansen (1917-85), som blev gruppens stemme på pladerne. Rigmor Schou beskriver gruppens videre overvejelser:

“Det første Spørgsmaal, der meldte sig, var,



hvor disse Udsendelser skulde finde Sted. Svaret var ikke saa vanskeligt. Det eneste mulige Sted var dengang B.B.C. De Danske Udsendelser derovrefra led desuden kendeligt under Mangel paa intim Føling med det daglige Arbejde herhjemme.”<sup>7</sup>

Den 24. juli 1944 skrev Rigmor Schou til Max Kaplan:

“Det er muligt gennem en af mine bekendte at indtale Grammofonplader. Kunne du [...] søge oplyst om B.B.C.s Sverrigsrepræsentant eller andre Folk i Udlandet var interesseret i saadanne Plader paa engelsk eller dansk. Om nogen Nyhedstjeneste i egentlig Forstand kan der naturligvis ikke være Tale, men det var jo tænkeligt, at B.B.C. var interesseret i en ugentlig eller fjortendaglig Plade med Stemningsbilleder. Svar kun gennem min Forbindelse her og lad frem for alt ikke, hverken det svenske eller danske Parti faa noget at vide derom. Først skal alle de smaa Detaljer ordnes og lad os saa se, om det bliver til noget. Først da har vi i Sinde at henvende os til dem. Ellers bliver Resultatet bare, at Sagen bliver forkludret og forsinket, saa Krigen er forbi, inden det bliver til noget. Du vil gøre mig en stor Tjeneste ved umiddelbart efter Brevets Modtagelse at sætte dig i Forbindelse med den svenske B.B.C. Repræsentant og give Svar tilbage.”

I oktober tog Rigmor Schou til Sverige for at forhandle om sagen.

“I en Fiskerbaad sammen med 12 andre naaede jeg Malmø og samme Aften Stockholm, hvor jeg straks optog Forhandlinger med B.B.C.s Repræsentant, der var interesseret, men tvivlede paa, at det lod sig gennemføre. Hvis det lod sig gennemføre, vilde man ogsaa gerne have Optagelser paa Engelsk. Der var ikke andet for end at rejse hjem og næste Gang komme igen med Realiteter.”<sup>8</sup>

Gruppen havde adgang til at lave optagelser og skære plader. Men de manglede et transportabelt udstyr. De satsede først på at få en båndoptager og sekundært på at få et mobilt skæreapparat. Specialisten Holger Lauridsen beskrev det i tekniske detaljer og specifikationer. Tilmed ønskede han at det ikke fyldte for meget: “Det hele helst i 2-3 *almindeligt udseende* kufferter à max 10-15 kg.”

Den 22. november skrev Max Kaplan,

som meget hurtigt blev gruppens sjette medlem:

“Det lovede apparat kommer ikke, da det som antaget viste sig at være en “and”. Desuden var det for tungt og uegnet til formalet. Nu har jeg løfte om et om nogle maaneder, som vil blive betalt af interesserede. Vi faar se. [...]. Er nogle pl.[ader] færdige og evt. afsendt? Send straks besked om dette, for at vi kan hindre for stor forsinkelse.”

Hvilket apparat dette henviser til er usikkert, men hele spørgsmålet om mobilt udstyr kom til at tage sin tid.

Den første plade, gruppen lavede var en interview med en ung sabotør. Den blev lavet i lydstudiet, som var indrettet i Holger Lauridsens værelse, et klubværelse på Højdevej på Amager. Tanken var at vise, “at Sabotørerne var ganske almindelige Mennesker, med en ganske almindelig Livsindstilling.”<sup>9</sup> Den næste plade var et interview med den BOPA-sabotør, som havde ledet kuppet mod Hærens Våbenarsenal, hvor der blev taget 1.200 maskinpistoler fra tyskerne. Pladerne blev sendt illegalt til Sverige og givet videre til BBCs repræsentant. Den 5. december kunne Max Kaplan skrive til gruppen:

“Pladerne har faaet en særdeles god modtagelse overalt. Det tekniske staar højere end det BBC selv kan fremstille her i Stockholm og er fuldkommen egnet til radiogengivelse. Indholdet er baade i sin form og tone et godt udtryk for kampen hjemme. Altsaa fortsæt som I har begyndt.”

Plade nr. 2, om Våbenarsenalet, blev aldrig udsendt. Rigmor Schou fortæller:

“Og allerede ved denne Lejlighed fik vi vor første Belæring om, hvor farligt det var, hvis Stemmerne blev genkendte. Den Mand, der havde ledet Kuppet og indtalt Pladen, blev senere fanget af Gestapo og anbragt i Shellhuset til langvarige Forhør. Vor Plade var endnu

ikke kommet i den danske Udsendelse, men kunde ventes hver Dag. Det vilde være katastrofalt, hvis Tyskerne, der, som vi ved, ivrigt aflyttede den engelske Radio, skulde genkende Stemmen og derved faa at vide, at han havde ledet Aktionen mod Vaabenarsenalet. De havde nemlig anklaget ham for noget andet og mindre farligt. Heldigvis blev Pladen stoppet i Tide, og vor Mand “slap” med at blive sendt i tysk Koncentrationslejr.”<sup>10</sup>

Det var Kaj Christiansen, som var speaker på pladerne og som interviewede. Da han efter besættelsen blev interviewet af Aksel Dahlerup til Statsradiofonien, spurgte Dahlerup: “Hvordan har De klaret Dem med deres egen stemme? Det er jo en stor risiko De har løbet. En mængde mennesker må jo uvilkårligt genkende stemmen.” Kaj Christiansen svarede:

“Ja, det troede vi også til at begynde med. Men det viste sig efterhånden, at det er vanskeligere for folk at genkende en stemme, end man skulle tro. Det afgørende er altså, om man overhovedet kommer ind på tanken. Gør man det, så er man leveret. Gør man det ikke, så kan de ikke kende den. Jeg har siddet og lyttet til en af pladerne sammen med nogle af mine bekendte, og da vi havde hørt sådan en plade spille i BBCs udsendelse, så sagde værtinden: Ja, den stemme kender jeg da. Og jeg troede, at nu var jeg leveret. Det viste sig, at det var hendes fætter fra Lolland, hun mente. Selv min chef på det bureau, hvor jeg er ansat, har hørt nogen af pladerne, og vi har drøftet sådan det rent journalistiske ved dem, og nu spurgte jeg ham i går, om han vidste, hvem det var, der havde siddet der og talt med de sabotører. Det var han altså ikke klar over.”<sup>11</sup>

Den tredje plade var et interview med en fra en nedkastningsgruppe, men den blev ødelagt under transporten til Stockholm. Plade nr. 4 var et interview med en ung kvinde, som havde været fange på Shellhuset. Den blev udsendt af BBC i begyndelsen af janu-



Max Kaplan fotograferet i Horserød.  
(Foto: Leni Madsen)

ar 1945. Noget overraskende var plade nr. fem en juleprædiken af en illegal præst, som BBC sendte den 6. januar.

Gruppen havde lovet at lave plader på engelsk, og de blev indtalt af en ung mand med engelsk som modersmål. Han og Rigmor Schou (som jo læste engelsk på universitetet) skrev i fællesskab manuskripterne til en plade om rationeringen i Danmark og en om det danske politis skæbne. I modsætning til de danske plader, kunne de engelske ikke hvile på interviews. Det var en tid, hvor kun et fåtal af danskere talte engelsk godt nok til at lade sig interviewe.

I julen 1944-45 var Rigmor Schou igen i Stockholm, og det var Børge Thing også. Hun skulle undersøge, om gruppen kunne få et mobilt optageudstyr, og han skulle forhandle om våben til modstandsbevægelsen. Den 27. december skrev Kaj Christiansen til Rigmor Schou på Max Kaplans adresse bl.a.:

“Noget aktuelt Stof til O.8 [optagelse 8] har altsaa ikke vist sig og for øvrigt mangler vi jo i høj Grad Materiale til den. Hvis E. skulde lade den omtalte Julespøg løbe af Stabelen, skal vi naturligvis nok ordne den, men foreløbig har jeg slet ikke set noget til ham.”

Denne kryptiske besked handler om, hvad der skulle på gruppens ottende optagelse. Sidste sætning refererer til, at mens Børge Thing var i Stockholm, var Erling Andresen (E.) leder af BOPA, og den julespøg, han havde luftet, var sabotagen mod Torotor i Ordrup. Torotor havde længe stået på BOPAs ønskeseddel, og Erling Andresen og BOPAs næstkommanderende, Jørgen Jespersen (KK), besluttede, at de ville lave aktionen, mens Børge Thing var i Stockholm. Den 2. januar blev fabrikken lagt ned, og kort tid efter blev Jørgen Jespersen interviewet på plade. Den 15. januar kunne Kaj Christiansen skrive til Max Kaplan: “Har I faaet dem, vi sendte i sidste Uge (Torotor)?” Det betyder, at pladen var blevet sendt til Stockholm måske omkring den 10. BBC bragte den først den 20. februar.

Et tilbagevendende problem var at få tilstrækkelig med råplader. Den 24. januar skrev Rigmor Schou, nu tilbage i København, til Max Kaplan:

“Pl.[aderne] sendt fra Stockholm i Beg. af Jan. ikke kommet. Vær venlig at undersøge, hvor Forsinkelsen ligger. Brevet, der var vedlagt er kommet. Her i Landet foreligger der ingen Fejltagelser. Hvis det forbliver et uopklaret Spørgsmaal bedes man *umiddelbart* om at sende flere. Mindst 10. Helst 25. Og saa med en Uges Mellemrum 10 til. Det er umuligt at skaffe en eneste Pl. til her i Landet inden Marts. Det maa gerne være den foregaaende Slags. Men helst stor Størrelse. Send under alle Omstændigheder 10 Pl. straks paa hurtigste Maade. Vi er i de største Vanskeligheder. Har Masser af Stof, men ingen Materiale. Irriterende.”

Pladerne, der er tale om, er 78-plader, som

fandtes i to størrelser 25 cm og 30 cm. Med hensyn til nyproducerede plader skrev hun:

“I Morgen sendes *Torotor paa engelsk*, (Dansk Udgave afsendt for 14 Dage siden. Er den kommet?) *Nedkastning og Modtagelse paa dansk* og et Brev fra *tysk Koncentrationslejr paa engelsk*. Desuden paa dansk 2 korte Skildringer af *Politifolkenes Liv i Buchenwalde* og deres Forflytning indtalt af en af de Politifolk, der sad der og som blev sluppet fri. Men vi er lidt usikre med at sende den, da der mærkelig nok ikke noget Sted har været fortalt noget om dem. Det er en rystende Skildring. Vi spørger opefter, om den maa sendes. Og vi spørger Jer om der af en eller anden Grund foreligger Tabu i disse Sager. Naturligvis ønsker ingen Konsekvenser for Resten af dem, der sidder der, hvis det skulde være Grunden til Tavsheden i den illegale Presse.”

De to udsendelser med politimanden, der fortæller om sit ophold i Neuengamme og Buchenwald blev udsendt af BBC den 4. og den 15. marts. Pladerne var blandt de tidligste førstehåndsskildringer af koncentrationslejrhelvedet herhjemme.

Den 25. januar skrev Max Kaplan til Solvejg (Rigmor Schous mellem- og kode-navn):

“Modtog i dag O8 (Tor...r) afsendt fra Köbhvn d. 14.1. Den bliver i morgen sendt videre. Har endnu ikke hørt den, men uvedkommende har ved fejtagelse hørt den og synes det var saa godt, at [Niels] Grunnet vilde lægge sig paa den. Det blev forhindret bl.a. paa grund af aftaler med andre.”

O8 er Torotor-pladen, og brevet tyder på, at den var kommet af sted senere end Kaj Christiansen havde regnet med. Til gengæld var radioavisens chef, Niels Grunnet, som opholdt sig i Stockholm, så begejstret for pladen, at han ikke ville lade den gå videre til BBC.

Den anden februar kunne Max Kaplan skrive om forhandlingerne med englænderne:

“Alle aftaler med London er nu i orden. Stoffet har stor interesse, og særlig danske kredse i London bl.a. Chr.[istmas] M.[øller] har søgt at fremme sagen. Der foreligger nu en række breve her angaaende forhandlinger og ønsker. Detailler næste gang, her blot nogle hovedtræk:

I brevet fra BBC staar bl.a.:

“9. april. Vi er meget interesseret i plader derom. Vi foreslaar at lade stemmer fra de aktives række skildre forskellen mellem dette aars 9. april og 9. april 1940, ikke mindst set paa baggrund af Churchills budskab – altsaa forskellen som den føles af danskerne. Desuden ser jeg gerne en plade, som i kavalkade gengiver stemningerne paa de 9. april’er danskerne har oplevet – og eventuelt en plade med autoritativ udtalelse af en af de ledende.[...]

*Manuskript* til pladen bedes fremtidig altid sendt samtidig med pladen og i to eksemplarer, da det letter pladens gang gennem security-instanserne meget betydeligt. Hvor manuskript ikke medfølger, maa pladerne spilles flere gange igennem, hvilket slider unødigt paa dem.”

*Betalingssspørgsmaalet* er nu ordnet saaledes, at der for hver plade udbetales i Danmark 500 kr, efter anvisning herfra.”

Det har givet været et opmuntrende brev for gruppen. Ikke alene var der begejstring for det meste af det, den lavede, nu kom der også penge ud af det. Med hensyn til de engelsksprogede plader var BBC ret tilbageholdende, og det kom efterhånden frem, at man i London syntes, at speakeren talte for godt engelsk til, at det virkede autentisk. Man skulle kunne høre, at det var en dansker.

Den 12. februar skrev Max Kaplan:

“Der er stadigvæk meget stor tilfredshed baade med stoffet og udførelse. Pladerne blev prøvekørt for en lille kreds af Pressetjenestens ledelse, [Erik] Seidenfaden, [Peter de Hemmer] Gudme, [Børge] Outze og [Gunnar] Næsselund. Interessen for pladerne er altsaa meget stor og jeres arbejde er absolut værdifuldt.”

Dansk Pressetjeneste var en central i Stockholm til distribution af illegale nyheder. Max Kaplan tilføjede i øvrigt:

“Vi kan naarsomhelst sende jer det nye app.[arat], blot vi faar at vide om jeres forbindelse med “Elisabeth”linien er i orden [en illegal posttjeneste]. Er det absolut nødvendigt at vi skaffer den omtalte omformer? Hvis vi kan faa fat i en, er de meget dyre.”

Og den 21. svarede Rigmor Schou: “Selv om der ingen Omformer er paa Apparatet, saa send det alligevel med Revisorens Linie.” Revisorens linje var en anden illegal postlinje.

I samme brev omtaler Rigmor Schou for første gang et andet aspekt af gruppens arbejde:

““Filmisk set” er vi et Stykke længere end sidst. Der er taget en Del gode Ting, som vil have stor Interesse, ogsaa senere hen. Men vi kæmper med Manglen paa gode Films. [...] Vi har nu to Apparater til vor Raadighed. Men det gaar jo ikke an at ofre bogstavelig talt Livet, og saa der ikke kommer noget ud af det, bare fordi Filmen er for gammel.”

Det var ikke mindst Erik Larsen og hende selv, som lavede filmoptagelserne

I februar lavede gruppen de to danske plader: “Naar engelske Vaaben kastes ned” og “Advarsel mod Stikkere” og de to engelske “The Danish Saboteur” og “The Railway Sabotage in Denmark”. Om “Advarsel mod Stikkere” ved vi, at den blev udsendt af BBC den 4. april, men ikke om de andre blev anvendt. Men den 8. marts skrev Max Kaplan:

“Den 4. marts bragte BBC første afdeling af politimandens beretning. [...] Som tegn paa, hvor anerkendt jeres virksomhed er, har man meddelt mig, at prisen pr udsendt plade er blevet forhøjet til 600 kr.”

I marts lavede gruppen en plade, som i brev-

vekslingen blev omtalt som ‘Interview angaaende SabOdeur’. Det handlede om et meget omtalt ‘stinkstof’, som BOPA faktisk afprøvede som et alternativ til at sprænge en fabrik i luften. Stinkstoffet skulle efterlade en ulidelig stank, som skulle gøre de ramte fabrikker ubrugelige et stykke tid. Det virkede bare ikke, og pladen blev henlagt. Derudover lavede gruppen to plader om *Frit Danmark*, dels et interview med redaktøren [Elias Bredsdorff] og dels en samtale med lederne af *Frit Danmarks* trykkeri. De blev optaget den 8. marts og siden godkendt af *Frit Danmarks* ledelse, inden de blev sendt til Stockholm.

Den 12. marts lavede Max Kaplan en plade på egen hånd, nemlig et interview med Frihedsrådets repræsentant i Moskva, Thomas Døssing, som var på besøg i Stockholm. Pladen skulle indgå i en lille serie af plader, som kunne udsendes op til den 9. april 1945. Den 18. marts lavede gruppen pladen “Et ledende Medlem af den danske Modstandsbevægelse taler om den 9. April [Børge Thing]” og pladen “Hilsener fra Hjemmefronten til den 9. April fra Bladgrupperne, fra Militærgrupperne og en Kvinde fra illegal Gruppe”. Pladerne blev udsendt af BBC den 7. og 8. april.

I januar havde gruppen lavet en russisk plade om ‘Sabotagen i Danmark’. I marts havde Max Kaplan fået respons på pladen, som var indtalt af en, der havde russisk som modersmål:

“De russiske plader maa gerne være længere, da man ikke i deres udsendelser har samme tempo som i de engelske. De korte knappe frontkorrespondancer har jeg aldrig hørt derovre fra paa det russiske sprog.”

Det var nok en præcis pejling af en forskel i stil mellem BBC og Radio Moskva.

I marts kunne Rigmor Schou skrive til Max Kaplan:

“Det kan godt være det gaar lidt langsomt med Filmeriet, sandsynligvis faar vi ikke Lov



at sende andet end den Film om København, som er under Arbejde. Men der er saa meget til Brug senere, saa de kan tage det med Ro. Sig til B.[jarne Henning-Jensen], at vi maa have Lov til at bevare alt, baade Originaler og Kopier nu efter denne Historie, men han skal nok faa en Kopi. [...] Men sig, at vi en af Dagene sender noget om København, som den ser ud nu, de maa selv lave den til. Men vor Mand har kørt rundt inde i Maven paa en Lastbil lige op ad de forskellige Steder, hvor Tyskerne breder sig. Der var lavet et lille Hul til at fotografere igennem. Nu skal vi se Resultaterne i denne Uge sammen med en lille indbudt Skare.”

Filminstruktøren Bjarne Henning-Jensen var medlem af Kontaktudvalget for *Frit Danmark* og meget interesseret i gruppens film.

“D.F.F. (De Forenede Fiksfakserier)”, sådan omtalte Rigmor Schou sin gruppe, og i samme brev til Max Kaplan kom hun med en kort situationsbeskrivelse fra deres arbejde en bestemt dag:

“Engländeren og jeg sidder og maser med Oversættelsen. Naar der kommer et Ord, vi hidtil ikke har haft Anvendelse for lyder hans fortvivlede “Gud, Jesus” og travlt ransager vi Hukommelse og de smaa T[ulæselig] for at finde det helt rigtige Udtryk. Ordbøger rummer ikke Ord som “clandestine press”, “sabotage” o.s.v. Pludselig ringer det paa Døren. Ind træder vor Fotograf [Erik Larsen]. Han var i Dag til en af vore ganske unge Kammeraters Begravelse – som han filmede. Han er tilsyneladende et blidt og ejegodt Gemyt, men man tror ikke sine Ører, naar man hører ham diskutere Filmsmulighederne med B.[randt, dvs. Børge Thing]. Det er ikke den første Kugleregn, der faar ham til at skælve. Sørgeligt, at hans Films er saa daarlige, at de eneste Billeder, der er taget af en Stickers Henrettelse i Danmark er røget lige i Papirkurven. Om lidt venter vi Journalisten [Kaj Christiansen]. Han er vor kolde, klare Mand, der haardt og brutalt slaar Fantasterier i Gruset. Han er ikke

videre populær af den Grund hos mange af de andre. Men han ender oftest med at faa Ret. Om lidt kommer Ellen [kurer] og henter Brevet og nu maa jeg se at blive færdig. Saa gaar vi hver til sit. Vi har alle tre Studier og tusind andre Ting at passe og jeg tror nok, at vi alle ser lidt trætte ud tidlig om Morgenens, uden at det skyldes Druk eller Hor.”

I marts lavede gruppen pladen “5 Sommerfolks Endeligt – en Samtale med to Sabotører”, et interview med to sabotører, som lidt tilfældigt render på nogle Sommerfolk (danskere, der arbejdede for tyskerne, bl.a. som sabotagevagter, under kaptajn Sommers ledelse) og skyder dem. Videre lavede gruppen “Samtale med jysk Jernbanesabotør”, “Frihedskæmpers Flugt fra Frøslevlejren” og “Sprængningen af Langebros Hejsmekanisme – Interview med Aktionens Leder”. Aktionen mod Langebro fandt sted den 27. marts, og pladen blev lavet kort efter. Den interviewede leder var Uffe Horwitz fra BOPA.

Den 21. marts planlagde gruppen filmsoptagelser af Shellhuset uden at vide, at Royal Air Force samme dag havde planlagt at bombe det. Gruppen kørte en bil op foran Shellhuset og foregav motorstop. Imens en forsøgte at få motoren i gang, filmede den anden inde fra bilen gennem et hul. Men umiddelbart efter begyndte bombningerne, som de så kunne filme helt uden for dagsordenen.

Nu skete der også noget med ‘apparatet’. Den 14. marts skrev Max Kaplan helt lakonisk: “App. er sendt hjem.” Det var det længe savnede mobile optageudstyr. Det blev ikke en båndoptagerløsning, men et mobilt optageapparat, som samtidig skar en 25 cm 78-plade. Den 18. marts svarede Rigmor Schou: “Apparatet kom i Dag noget forslaaet, men ellers i god Orden, Vor Ekspert kommer om lidt for at udtale sin Dom.” Og senere i samme brev, tilføjet i håndskrift:

“Teknikeren har nu sagt god for det. Intet er gaaet i Stykker. Men det er yderst tarveligt,

men nu har han taget det med og skilt det ad i tusinde Dele og saa tager han nogle flere Dele og sætter det sammen igen. Saa har vi faaet det Apparat, vi ønskede os.”

Kaj Christiansen fortæller om apparatet:

“Det blev bygget paa et Værksted i Stockholm, hvor man havde en større Forretning med “illegalt Radiomateriel”, f. Eks. Sendere til den norske Hjemmefront. Pudsigt nok bestod en hel Del af “Indmaden” i det nybyggede Apparat af Dele fra den danske Radiofabrik “Always”, den Fabrik, ved hvis Ødelæggelse Apparatet fejrede sin største Triumf.”<sup>12</sup>

Den 27. marts 1945 gennemførte BOPA sabotagen mod netop radiofabrikken Always i Boyesgade på Vesterbro. Det var her ‘apparatet’ første gang skulle prøves af. Kaj Christiansen fortæller:

“Da “Bopa”-Ledelsen først havde planlagt selve Aktionen og fastsat Tidspunktet, var der egentlig ikke andet for Lydfolkene at gøre end at udvælge en Lejlighed med saa godt Overblik over Aktionsstedet som muligt og derefter rigge Apparatet op i god Tid.” Planen var enkel: En sabotør ville gå forbi porten til fabrikken med en forsprængning, som ordnede porten. Derefter ville dækningsgruppen holde fabrikken under ild, mens sprængningsgruppen løb ind og anbragte 75 kg trotyl i selve fabrikken. “Angrebet, der blev ledet af en tidligere Lærling fra B&W, “Ib” [Ole Ewé], forløb med eksemplarisk præcision. Fire Minuter efter at Projektøren var skudt ud, flammede et mægtigt Baal i Ruinerne af “Always”-Bygningen.” Kaj Christiansen sad ved vinduet og spækkede, mens Erik Larsen var tekniker ude i køkkenet. Da fabrikken sprang i luften, røg samtidig alle vinduer i lejligheden, og Kaj Christiansen blev blæst hen ad gulvet. Men han fortsatte hurtigt og fortæller på pladen, at uden for gik en mand og sagde “Sig noget, sig noget”. Han troede han var blevet død. Kaj Christiansen og Erik Larsen fik deres optagelse, “og mens Hipofolkene fo’r skydende rundt



*Kaj Christiansen taler direkte i mikrofonen og på trinbrættet af gruppens vogn den 5. maj 1945 ved et skyderi i Nyhavn. (Foto fra: Da Danmark kaldte -: Bogen om Modstandsbevægelsen/ skrevet af Aktivister/; Redaktion: Poul Jung-Jensen ; nærmeste Medarbejdere: Kaj Christiansen, Jørgen Drachmann ; Odense: Bremer, 1945. - 295 sider: ill.)*

i Gaden og gennemsøgte tilfældige Lejligheder, pakkede de to Radiofolk roligt deres Grej sammen og sneg sig over skumle Lofter og Gaarde ud paa en helt anden Gade.”

Udstyret var pakket i to kufferter og vejede en hel del. Men de kom hjem på Højdevej med udstyr og plade. De var meget bekymrede for resultatet. Som Kaj Christiansen beskriver det i et brev til Rigmor Schou, som igen var i Stockholm:

“Den sidste [plade] er altsaa vort første Forsøg i Marken med det transportable. Som I vil kunde høre, er der Grund til at understrege Forsøg, men nu kan I jo selv skønne over, om man kan være bekendt at sende Produktet videre. Vi regner med at kunne lave noget, der er væsentligt bedre, hvis Krigen varer et Par Uger endnu. Naar det blev jævnt skidt i Boyesgade, skyldes det først og fremmest, at der er Jævnstrøm i det Kvarter af Byen. Derfor maatte vi anvende en Vibrator til Omformning af Strømmen, og vore ambulante Teknikere, som jo ikke er slet saa store Eksperter som H.L. [Holger Lauridsen], havde ikke sikret sig, at den kunde levere Effekt nok. Det kunde den altsaa ikke, hvorfor Resultatet blev, at Omdrejningstallet faldt under Optagelsen. Erik forsøgte at redde, hvad reddes kunde ved at flytte Skærenaalen længere og længere ind paa Pladen, men Resultatet kunde jo ikke blive straalende. H.L. og jeg har senere anvendt en Nat paa at mure Stumperne sammen efter bedste Evne og Effekterne paa Pladen er altsaa ægte Varer, blot mangler der visse Ting, som enten maatte skæres ud, fordi de var helt uarticulerede (det varierende Omdrejningstal) eller som ikke kom med, fordi Erik netop flyttede Naalen i det samme. Bortset fra alt dette – og det er Vanskeligheder, som vi mener at kunne overvinde – mener vi ellers at Apparatet stod sin Prøve udmærket. Vi høstede ogsaa visse Erfaringer. F. Eks. var vi anbragt saa nær Eksplosionen, at baade Erik og jeg røg henad Gulvet i en Hagl af Glasskaar, da Ladningen gik.”

Optagelsen var imidlertid fuldstændig unik. Ingen havde endnu prøvet at lave en direkte reportage af en sabotage før. Det Kaj Christiansen hæfter sig ved er, at optagelsen ikke afspejler real-tid fuldt ud. Aktionen varede længere end optagelsen. Ikke desto mindre var det en forbløffende optagelse, og BBCs danske udsendelse bragte den d. 14. april og BBCs engelske newsreal d. 15. april kl. 21 og BBCs udsendelse til Amerika d. 16. og den svenske radios Dagens Ekko d. 17. kl. 19,15. Siden blev den udsendt på næsten al-

le europæiske sprog i BBCs udsendelser til det besatte Europa. Den 20. april skrev Max Kaplan:

“Der indløber stadige meddelelser om jeres Alwayspl. sejrsgang ud over verden. Foruden de uds. som jeg omtalte i mit tidligere brev har den været i den norske, svenske, tjekkiske, finske udsendelse fra BBC. Den engelske udsendelse, BBCs newsreal har gentaget den i alle de forskellige afdelinger den har, baade fjerne östen og näre orient. Det var fint arbejde.”

I april fik gruppen ‘officiel status’. Den 12. april skrev Rigmor Schou til Max Kaplan:

“Vi har nu vores egen Bil. Vi har officielt nedsat os som Gruppe. Formand = undetegnede. B.[randt ] syntes det var bedst i en kritisk Situation, saa vi altid kan faa Forbindelse og Anerkendelse.”

I samme brev kommenterede hun en forespørgsel fra Stockholm, som ikke har overlevet, men som gik på, om Bjarne Henning-Jensen kunne komme hjem og få lov til være med til at lave filmoptagelser. Hun skriver:

“B.[jarne] kan komme. Men der er visse Ting han maa være klar over. For det første er han fuldstændig underkastet vore Bestemmelser om, hvornaar han skal med og hvornaar ikke. For det andet maa han være klar over, at det ikke er sandsynligt at han slipper fra det med Livet. Han vil blive prøvet, men vi har vore bange Anelser, dels fordi han er saa gammel, dels, fordi han ikke har været med nogensinde. Erik [Larsen] er blevet ganske langsomt trænet, mens man endnu havde Tid til at arrangere smaa Udflugter og er nu fuldstændig vant til Suppedasen, og tager i disse Dage mange fine Billeder. Først nu har han, som er ung og fuldstændig frygtløs levet sig ind i Atmosfæren, at han faar en Masse ud af at være med. [...] Han maa afgøre med sig selv, om han kan holde alt dette. Det bliver ikke morsomt, men han er en stor Fare baade for os og B.[randt]

hvis han ikke helt indordner sig os. [...] Hilsen D.F.F [De Forenede Fiksfakserier]”

Gruppens film trængte sig i forgrunden, og Max Kaplan prøvede at afsætte Shellhusoptagelsen til Paramount Film, men måtte den 13. april skrive:

“Paramount og amerikanerne syntes der var for lidt “action” og vilde derfor ikke modtage den til viderebefordring ud til kontinenterne. Saa brast denne ballon. Vi havde i mellemtiden sat rullen fint op, men maaske er synspunktet rigtigt, at alt i Amerika maa ses fra oklahomabeboerens horizon, og han ved jo ikke en gang hvor Köbenhavn ligger.

I dag skal jeg have en forhandling med englænderne, og vi vil i alle tilfælde sende den til England, selv om vi ikke faar en rød øre for det. For derved at yde vort bidrag til Danmarks “goodwill” kampagne. Men rigtigst ville det nu være, at alle jeres omkostninger i forbindelse med optagelsen, transporten af filmen hertil og omkostningerne her blev dækket. Vi forsøger. Det mest irriterende er den ligegyldighed, man møder. Det er en selvfølge, at folk skal filme i livsfare, men man kan ikke modtage filmen, fordi der ikke er nedskydninger en masse, som i de gamle cowboysfilm. Men mentaliteten fra deres ungdomsbiografure sidder endnu tilbage i disse folks verdensanskuelse. Personlig har jeg lært denne nye race at kende og er ikke særlig charmeret.

Svensk Film har købt den til deres journalfilm og den kommer frem i alle biografer næste mandag. Det er jo meget godt. Her ved folk selvfølgelig ogsaa mere om Shellhuset end andre steder i verden. Prisen er latterlig. 2 kr pr meter. Vore udgifter til filmens opsætning i normalfilm er langt større, altsaa til de fotografiske regninger. Økonomisk har det altsaa været lidet lønnende, men vi bidrager altsaa paa denne maade i oplysningskampagnen for Danmark. Fortsæt arbejdet og send gode ting herover med kurer (dog ikke du selv) [...]”.

Den 17. april skrev han:

“Har fört store forhandlinger i byen ang. film. De tidligere nävnte muligheder blev en stor fiasko. Foretog den 16. ds et stort fremstöd overfor [Ebbe] Mu.[nck]. [...] Resultatet blev följende: Vi fik paa stedet til jer 10 000 danske og 5 000 svenske [kr.]. De danske med visse fradrag bl.a. de 500 som du fik a conto og evt. andet bliver nu sendt til jer. De bliver bragt over personligt af B.[randt]s mand. F.[olmer] B.[endtsen], “Skipperen” og *I skal have hele belöbet til jeres arbejde*. Det bliver ca 9 000 kr. Dette influerer dog ikke paa aftalen om de 10 000, som skulde udbetales af fr[iheds]. raad.[et] da vi har beregnet dette belöb til den ene side af jeres arbejde, mens de andre 10 000 skal anvendes som aftalt til jeres radioarbejde. Hvis I ikke har faaet pengene paa aftalt tidspunkt, saa ryk hjemme evt. via K.A. [?] og andre, og I skal ogsaa have hele belöbet til jeres arbejde. [...]

De svenske penge bruger vi til at köbe kameraer for. Vi har tre 16 mm i kikkerten. De koster ca 1300-1400 hver. De bliver sendt jer og saa videre, samt til dækning af underskuddet i forbindelse med Shellfilmens opsætning. [...]

Har ikke faaet bestemt svar fra bj.[arne Henning-Jensen]. Men tror ikke at han simpelthen faar tid til at komme.[...]

Vi er ved at skaffe jer plader og film fra amerikanerne, selv om I ikke er i nöd. [...]”

Aage Stentoft henvendte sig ogsaa til gruppen og ville gerne være med til at lave film. Men efter en forespørgsel hos Mogens Fog i Frihedsrådet fik de besked på, at de under ingen omstændigheder måtte arbejde sammen ham, uden at det blev præciseret, hvad problemet var.

Den 20. april, hvor gruppen var ved at ruste sig til, hvad de vidste, ville blive krigens sidste uger, skrev Rigmor Schou om deres behov på film- og lydfronten:

“Vi ønsker: mindst 3000 m Film, 16 mm, Halvdelen rullet op i 30 m Spoler og Halvdelen i Kassetter. Det *skal* vi have ellers er alt forgæves. 4000 m vilde være det rareste.

30 m skærmet Mikrofonkabel 1 eller 2-koret Skærenaale (lang Type) spørg Firmaet, hvorfra Apparatet kom, hvad det er for nogle, det skal bruge.

Smaa Plader. 25 cm (ikke Pap) + Kassetter til Film (Kodak) + 20 m dobbelt Glans [ulæs] (Isolering af Ledninger)

Det Smalfilmsapparat, de kølige Herrer lovede os. Straks. Ikke om 8 Dage. Man kan jo købe det i Forretningerne. Desuden helst et Apparat til. Spørg Munck. Den lille Spøg med Stentoft kommer meget sandsynligt til at koste os Apparaterne, da Fog har sagt, at vi skal levere Apparaterne tilbage og ikke have noget som helst at gøre med ham. Jeg vil haabe, at der ikke bliver nogen Mulighed til at tilbagelevere dem. Desuden maa Bjarne have et eller to med?"

Den sidste uge af krigen prøvede Max Kaplan at skaffe film og filmudstyr. Den 27. april skrev han således:

"I dag sender jeg et filmskamera til jer. Det har kostet 1400 kr. Jeg haaber det gaar hurtigt igennem. Underret Ellen [Christensen] om dens ventede ankomst, saa den ikke havner et forkert sted. Kameraet tilhører gruppen og ingen andre. Samtidigt faar i et kamera til. Det medtages personligt af Bj.[arne]. Samtidig følger i alt 6 kassetter smalfilm 16 mm."

Men det var ikke nok film til forventningen om den sidste kamp, og den 2. maj skrev han igen:

"I kan hänge eller skyde mig – men jeg kan ikke trylle og gøre mirakler. Det er simpelthen umuligt at skaffe 16 mm film. Ingen kan skaffe sig denne vare og slet ikke i den mængde, som er minimalt nødvendig. Jeg har været i forbindelse med den engelske og amerikanske leg.[ation]. Den danske legation har ogsaa anstrengt sig. Svensk film, Folkfilm og andre filmselskaber har været forespurgt. [...] Dette resultat er mere end sørgeligt. Men hvad skal jeg gøre? Folmer [Bendtsen] har sikkert fortalt at engländerne og amerikanerne har lovet at

skaffe os, og netop os, smalfilm. Der er afsendt 4 telegrammer om dette. Men indtil i dag er der ikke kommet noget."

Næste dag, den 3. maj, skrev han:

"Der er sket et mirakel. Kun et mirakel kunde gøre det. Efter al mit pessimistiske skriveri om jagten efter film er det virkelig lykkedes ad haderlig vej at faa skaffet 3000 m 16 mm smalfilm. Fra den amerikanske legation. [...] De ønsker beviser for at foretagendet er rigtig nok. Ministeren paa den amerikanske legation vil have bekræftelse paa at det er noget med "undergroundmovement".... Og den lidt uinteresserede stemme siger, at det lader sig nok ikke ordne för i morgen. Voldsomme protester fra mig. Det skal over sundet i morgen tidlig inden den tyske kapitulation..... [...] Naa nu er der kommet en ny nedtrykkende besked. [Erik] Seidenfaden ringede til den amerikanske minister, og sagde god for os. Men nu erklærede de pludseligt at de ikke havde noget film at undvære.

Hurra nu faar vi 2000 m.

Har nu været paa legationen for at hente filmen. Det blev ikke til saa meget, men altid noget nemlig 2000 eng. feet dvs ca 610 m film".

I pladeafdelingen skete der en hel del i april 1945. Den 8. april optog de en plade kaldet "Frihedskampens første Kanoner", den 9. og den 19. april optog de "Kvindens Indsats i Frihedskampen". Det var et interview med operationssygeplejerske Ellen Christensen, som også havde fungeret som kurer for gruppen på turen mellem København og Stockholm. Faktisk havde de haft en plan om en plade med "Nekrolog over Citronen indtalt af hans nærmeste Ven og Aktionen mod Villaen i Jægersborg Alle indtalt af Kvinden, der passede C. i hans sidste Dage" (1. marts).<sup>13</sup> De lavede et interview med "den søkyndige Leder af Bjergningskonvojen over Øresund 9.4.45", dvs. Folmer Bendtsen, som sammen med Erling Andresen fra BOPA reddede Svitzers skibe til svensk havn, inden tyskerne beslaglagde

dem. Den 21. april interviewede de en BOPA-sabotør, som lavede skibssabotage på bunden af havnen. Hertil kom så, at Max Kaplan lavede en udsendelse til Sveriges Radio, "Øjebliksbillede fra det kæmpende Danmark", hvor han brugte uddrag fra gruppens plader. Den blev udsendt af Sveriges Radio 14. april.

Den 21. april skrev Rigmor Schou til Max Kaplan:

"Vi træner nu i Skydning og Automobilkørsel. Det er Meningen, at vi skal med i første Linie. D.v.s. desværre skal jeg i Egenskab af Leder af det lille Foretagende nok ikke med hver Dag, eller maaske træder jeg kun til, naar en af de andre bliver forhindrede."

Gruppen fik fra BOPA en Plymouth varevogn, som havde kørt med salater og pølser fra Houlberg. Den fik panserplader uden på og installeret det mobile optageudstyr inde i bilen. Ib Spang Olsen blev en dag spurgt, om han havde kørekort. Det havde han, og han ville gerne være med i noget, hvor han ikke skulle skyde. Tanken var den, at når den sidste kamp eller tyskernes kapitulation var op over, ville han få et signal til at rykke ud. Da han hørte signalet i radioen, styrtede han ned på Danasvej, hvor bilen stod i garage, og der mødte han Radiostudiets folk, bl.a. Kaj Christiansen. De kørte først til Vibenshus Runddel. Her besøgte de først en ventegruppe, som havde gemt våben i kælderen hos Heinrich Jessen Chokolade. Derfra kørte de til Vestre Fængsel. "Vi kom lige, da de løsladte kom ud blege og magre. Tre timer senere så vi samme sted lastbiler med folk med hænderne over hovedet". Det var mistænkte personer.

"Vi passerede Knippelsbro. Her så vi en dansk officer i uniform, som kommanderede sine rekylskytter til at skyde på et lille træhus ved siden af broen. Der var et par tyske marinere, som ikke havde hørt, at krigen var slut, og som blev skudt i stumper og stykker."

De var på B&W, på Sukkerhuset, og de kom til Kgs. Nytorv, netop som der var et skyderi i gang. Nogle tyskere havde installeret sig på Hotel Kronprinsen ved siden af Nyhavn 17. Her lavede gruppen deres anden direkte reportage, hvor Kaj Christiansen stod på siden af bilen og spækkede, mens skyderiet foregik.<sup>14</sup>

Den fjerde maj om aftenen, efter frihedsbudskabet havde lydt på BBC, blev Børge Thing interviewet af Det kæmpende Danmarks Radiostudie. Ifølge speakeren styrtede ordonnanser i "tricolorfarvede armbind" ud og ind af stabshovedkvarteret, som lå i en treværelses lejlighed på Vodroffsvej: "Vi har fået lederen af hovedkvarteret ned i Det kæmpende Danmarks Radiovogn. Chefen er i øvrigt identisk med en af lederne af den store sabotageorganisation BOPA." Han bliver spurgt hvordan situationen har udviklet sig?

"– Det er gået helt efter planen. Folkene begyndte at stille ti minutter efter alarmeringen var givet, og indtil nu har jeg haft travlt med at få dem anbragt og formeret i grupper og kompagnier."

Der var omkring 400 mand i de grupper, han stillede op.

"Nu gælder det jo ikke de enkelte organisationer mere. I aften er vi blot medlemmer af modstandsbevægelsen. [...] 'Og hvad foretager De og Deres folk Dem nu i de næste par timer?' – Vi venter på ordrer fra ledelsen. Det er næsten det mest enerverende af det hele. Men nu skal vi vise, at disciplinen er i orden også i en folkehær, og at vi ikke tager overlede skridt. 'Men er folkene tilfredse med at ligge stille?' – Åh, tilfredshed det er jo sådan et underligt ord. Selvfølgelig ville mange af de unge mennesker jo nok gerne vise, hvad de duer til i åben kamp, men jeg tror alligevel, at de allerfleste er klar over, at der skal mere vægtige argumenter til, for at man kan sætte tusinde af menneskeliv og store værdier på spil. Men mod er det nu ikke, de mangler, det skal man i

hvert fald ikke sige. Selvom vi kommer ud i åben kamp.”<sup>15</sup>

Da Kate Fleron spurgte Rigmor Schou i 1945 “Hvor mange Plader naaede De at optage?” svarede hun: 21.<sup>16</sup> Men det er for beskedent. Faktisk laver gruppen 32 plader, men det er usikkert, hvor mange, som faktisk blev udsendt. Hertil kommer så de to, som Max Kaplan lavede i Stockholm. Af film optog de dels: Dagligliv i København, Bombningen af Shellhuset, En jernbanesabotage, hvor man ser sabotørerne ælte plastisk sprængstof til bomber, BOPAs våbenfabrik, Indskydninger af våben, der blev nedkastet fra England, Optagelser af “Frit Danmark”s hovedtrykkeri, Hvordan Standard Electric blev ødelagt, Forhøret over stikkeren Henning Walthing og Sabotagen mod tyskernes benzindepot Tankstelle. Med hensyn til filmmaterialet skriver historikeren Kaare Rübner Jørgensen i sin bog om Theodor Christensens film *Det gælder din Frihed* fra 1946:

“En af dem [som havde optaget film] var Rigmor Schou, der som leder af det illegale radio- og filmstudie havde filmet Bopas aktiviteter. Hendes materiale var nu efter krigen overdraget til Bjarne Henning-Jensen.<sup>17</sup> Denne havde selv været i Stockholm de sidste krigsår, hvor han havde indsamlet film om modstandskampen i Danmark, især vedrørende Frit Danmark. [...] Ligesom man i modstandskredse i sommeren 1945 gik med planer om skabelsen af én stor organisation omfattende alle frihedskæmpere i videste forstand, stillede Bjarne Henning-Jensen nu forslag om, at alt tilgængeligt filmmateriale, uanset ophavsmand, skulle samles til én film om modstandskampen, udsendt af Danmarks Frihedsråd.”<sup>18</sup>

Det blev Theodor Christensen, som kom til at lave filmen, *Det gælder din Frihed*, som havde premiere den 3. maj 1946 i Paladsteatret og to dage senere i seks københavnske biografier. I filmen ses flere steder klip fra

Det kæmpende Danmarks Radiostudie og Film, og både Rigmor Schou og Erik Larsen krediteres i filmens fortekster.

Det var en forbløffende indsats fra den lille gruppe. Da Rigmor Schou så tilbage på det i 1945, sagde hun alligevel: “[...] jeg ærgerr mig over, at vi ikke fik Ideen til *Det kæmpende Danmarks Radio* paa et tidligere Tidspunkt.”<sup>19</sup> Så kunne man have nået endnu mere.

## Noter

1. *Beretning til Folketinget afgivet af den af Folketinget under 8. Januar 1948 nedsatte Kommission i Henhold til Grundlovens § 45*, bd. VII, Kbh. 1950, stenografisk afsn. sp. 323.
2. Kate Fleron: *Kvinder i Modstandskampen*, Kbh. 1945, s. 51.
3. Lene Kaplan, datter af Rigmor Schou og Max Kaplan, har givet mig adgang til forældrenes brevveksling og deres papirer vedrørende Det kæmpende Danmarks Radiostudie.
4. Jeg gengiver brevene, som de er; Kaplan brugte en moderniseret retskrivning, når han skrev på maskine, men ikke i håndskrift. Han brugte ligeledes svenske bogstaver for æ og ø på maskinen.
5. Kate Fleron, s. 52.
6. Rigmor Schou: *Det kæmpende Danmarks Radiostudie og Films*, Chr. Refslund og Max Schmidt (red.): *Fem Aar. Indtryk og Oplevelser*, Kbh. 1946, bd. II, s. 320.
7. Rigmor Schou: *Det kæmpende*, s. 321.
8. Rigmor Schou: *Det kæmpende*, s. 321. Ifølge Kaj Christiansen forhandlede hun først med en amerikansk legationssekretær. Men han opfattede planen som en måde at slå plat på frihedskampen på. “Han kiggede let adspredt ud af Vinduet, og da hun sluttede sin Redegørelse med at sige: “You must be interested in such a thing!” lænede han sig tilbage i Stolen, løftede Øjenbrynene og udbød: “Why should I be interested?””, Børge Brandt og Kaj Christiansen: *Sabotage*, Kbh. 1945, s. 100.
9. Rigmor Schou: *Det kæmpende*, s. 321f.
10. Rigmor Schou: *Det kæmpende*, s. 321f.
11. Aksel Dahlerups interview citerer jeg fra “Det kæmpende Danmarks Radio”, afsnit 1-5 udsendt 1.-5./5. 1995 af DR. Udsendelserne var lavet af Susanne Christiansen, Kaj Christiansens datter, som har stillet dem til rådighed for mig.
12. Kaj Christiansen: *Sabotage* paa Grammofon-

- plade, Poul Jung-Jensen, Kaj Christiansen og Jørgen Drachmann (red.): *Da Danmark kaldte – Bogen om Modstandsbevægelsen*, Odense 1945, s. 93.
13. Interviewet med Ellen Christensen findes som tekst i Kate Fleron: *Kvinder i Modstandskampen*, s. 57-59.
14. Interview med Ib Spang Olsen i Susanne Christiansen: *Det kæmpende Danmarks Radio*, afsnit 1-5 udsendt 1.-5./5. 1995 i DR.
15. Det var ikke det eneste interview, han gav den 4. maj. Elias Bredsdorff fortæller, at han sammen med Aksel Dahlerup fra Statsradiofonien fra kl. 22 til 10 næste morgen kørte rundt og lavede interviews med frihedskæmpere “deriblandt lederen af “Bopa”, Børge Thing (“Børge Brandt”)”, Elias Bredsdorff: *Min egen kurs. Erindringer 1912-46*, Kbh. 1983, s. 228.
16. Kate Fleron: *Kvinder i Modstandskampen*, s. 53.
17. “Vi har overgivet Filmmaterialet til en Instruktør, som skal samle Brudstykkerne til en stor Film og forsyne denne med Tekst for at skildre Besættelsesaaene i Danmark”, siger Rigmor Schou og Erik Larsen i Jep: *Filmsoptagelser med Livet som Indsats, Kristeligt Dagblad 22.7.45*.
18. Kaare Rübner Jørgensen: *Det gælder din frihed. En film om Danmarks besættelse*, Kbh. 1982, s. 29f. På det pågældende sted henvises til Theodor Christensens korrespondance med Bjarne Henning-Jensen i Filmmuseets arkiv.
19. Kate Fleron: *Kvinder i Danmarks modstandskamp*, s. 56.

## Kilder

### Utrykte

- Rigmor Schous og Max Kaplans breve 1943-45 og optegnelser vedrørende Det kæmpende Danmarks Radiostudie og Film. Lene Kaplans privatarkiv.
- Susanne Christiansen: *Det kæmpende Danmarks Radio*, afsnit 1-5 udsendt 1.-5./5. 1995 i DR.

### Trykte

- Almar: *Speakereren fra Transmissionen af Sabotagen mod “Always”*, *Ekstrabladet* 12.5.45.
- *Beretning til Folketinget afgivet af den af Folketinget under 8. Januar 1948 nedsatte Kommission i Henhold til Grundlovens § 45*, bd. VII, Kbh. 1950.
- Bredsdorff, Elias: *Min egen kurs. Erindringer 1912-46*, Kbh. 1983.

- Kc [Kaj Christiansen]: *Med Mikrofonen til Sabotage*, avisudklip uden dato og kilde, men fra 1945.
- Christiansen, Kaj: *Sabotører til Mikrofonen – Mikrofonen til Sabotage*, Brandt og Christiansen: *Sabotage*, Kbh. 1945, s. 99-108.
- Christiansen, Kaj: *Sabotage paa Grammofonplade*, Poul Jung-Jensen, Kaj Christiansen og Jørgen Drachmann (red.): *Da Danmark kaldte – Bogen om Modstandsbevægelsen skrevet af Aktivister*, Odense 1945, s. 93-99.
- Fleron, Kate: *Chef for det kæmpende Danmarks Radiostudie*, *Kvinder i Modstandskampen*, Kbh. 1945, s. 51-56.
- Fleron, Kate: *En af Udsendelserne fra Det kæmpende Danmarks Radiostudie*, et Interview med den omtalte Sygeplejerske, Ellen Christensen, optaget den 19. April 1945, *Kvinder i Modstandskampen*, Kbh. 1945, s. 57-59.
- Fleron, Kate: *Ellen, Sygeplejerske, Forsyningsminister og meget mere*, *Kvinder i Modstandskampen*, Kbh. 1945, s. 60-64.
- Grundt Larsen, Jørgen: *Modstandsbevægelsens Kontaktudvalg i Stockholm 1944-45*, Odense 1976.
- Jep: *Filmsoptagelser med Livet som Indsats, Kristeligt Dagblad 22.7.45*.
- Mørk Lauridsen, Ole: *Da lyden fik flere dimensioner*, *Ingeniøren* 1.10.2004.
- Rübner Jørgensen, Kaare: *Det gælder din frihed. En film om Danmarks besættelse*, Kbh. 1982
- Schou, Rigmor: *De usynlige Krigskorrespondenter, Frihedsraadets Udstilling De kæmpende Danmark*, Kbh. 1945, ud. pag.
- Schou, Rigmor: *Det kæmpende Danmarks Radiostudie og Films*, Chr. Refslund og Max Schmidt: *Fem Aar. Indtryk og Oplevelser*, II, Kbh. 1946, s. 320-24.
- Spang Olsen, Ib: *Ung mand i fyrrerne*, Kbh. 2003, s. 170-81.

*Plader lavet af Det kæmpende Danmarks Radiostudie, hvoraf kun et mindretal findes i Danmark. Beskrivelsen af indholdet hviler på tilhørende manuskripter.*

- O1: Interview med en ung sabotør. Udsendt af BBC
- O2: Kuppet på Våbenarsenalet – Interview med aktionens leder. Ikke udsendt af BBC af sikkerhedsgrunde
- O3: Når engelske våben kastes ned – Interview med en af modtagerne. Ødelagt under forsendelse – se O14
- O4: Fange på Shellhuset. Interview med ung kvinde. Udsendt af BBC først i januar 1945



- O5: Julepræken af illegal præst til hjemmefronten. Udsendt af BBC d. 6.1.45
- O6: Engelsk plade: Rationeringen i Danmark. Udsendt?
- O7: Engelsk plade: Det danske politis skæbne. Udsendt?
- O8: Aktionen mod Torotor – Interview med aktionens leder. Udsendt af BBC d. 20.2.45
- O9: En politimands beretning om sit ophold i Neuengamme. Udsendt af BBC d. 4.3.45
- O10: Samme politimands beretning om sit ophold i Buchenwalde. Udsendt af BBC d. 15.3.45
- O11: Engelsk plade: Letter from Buchenwalde. Udsendt?
- O12: Engelsk plade: The Attack on Torotor. Udsendt?
- O13: Russisk plade om Sabotagen i Danmark. Optaget 20.1.45. Afsendt i to kopier til Sovjetunionen
- O14: Når engelske våben kastes ned – Interview. Optaget 20.2.45. Afsendt d. 15.3.45
- O15: Engelsk plade: The Danish Saboteur. Afsendt d. 23.3 – udsendt?
- O16: Engelsk plade: The Railway Sabotage in Denmark. Afsendt den 23.3 – udsendt?
- O17: Advarsel mod stikkere, 26.2.45. Udsendt af BBC den 4.4.45
- O18: Interview angaaende Sa..... [odeur].
- O19: Do do
- O20a og O20b: Interview med redaktøren af FRIT DANMARK [Elias Bredsdorff], 8.3.45. Afsendt d. 4.4.45
- O21a og O21b: Samtale med lederne af FRIT DANMARKS trykkeri, 8.3.45. Afsendt d. 4.4.45
- O22: 5 sommerfolks endeligt – en samtale med to sabotører. Afsendt d. 23.3.45
- O23: Et ledende medlem af den danske modstandsbevægelse taler om den 9. april [Børge Thing], 18.3.45. Udsendt af BBC d. 7.4.45 kl. 19.45
- O24: Hilsner fra hjemmefronten til den 9. april fra bladgrupperne – fra militærgrupperne – kvinde fra illegal gruppe. Optaget 18.3.45. Udsendt af BBC d. 8.4.45
- O24A: Den 9. april 1940. Indtalt den 12.3.45 af Thomas Døssing, Det kæmpende Danmarks minister i Moskva.
- O25: Samtale med jydsk jernbanesabotør. Afsendt 3.4.45
- O26: Frihedskæmpers flugt fra Frøslevlejren – Interview. Afsendt 3.4.45, udsendt
- O27: Sprængningen af Langebros hejsemekanisme – Interview med aktionens leder [Uffe Horwitz]. Afsendt 4.4.45
- O28: Reportage af aktionen mod “Always” radiofabrik i Boyesgade. Udsendt af BBC’s danske udsendelse d. 14.4.45 og i BBC’s engelske newsreal d. 15.4.45 kl. 21 og i BBC’s udsendelse til USA d. 16.4.45 og den svenske radio Dagens ekko d. 17.4.45 kl. 19,15
- O29: Frihedskampens første kanonér. Optaget 8.4.45
- O29A: Svensk udsendelse: Optaget i Stockholm: Øjebliksbillede fra det kæmpende Danmark. Udsendt af Sveriges Radio 14.4.45
- O30: Skibssabotage. Optaget 21.4.45
- O31: Kvindens indsats i Frihedskampen [Ellen Christensen] (*Kvinder i Modstandskampen*, s. 57-59). Optaget 19.4.45
- O32: Interview med den søkyndige leder af bjergningskonvojen over Øresund 9.4.45 [Folmer Bendtsen]
- O33: Interview med kvinde, som har været anholdt.
- O34: Kampen ved hotel Kronprinsen, reportage, 4.5.45.
- O35: Interview med sabotør (Børge Thing), 4.5.45.

## Abstract

Morten The Fighting Denmark's Radio and Film Studio, *Arbejderhistorie* 1/2012, s. 14-30. *In connection to the sabotage organization in late 1944 a little group was built up which called itself the Fighting Denmark's Radio and Film Studio. The group produced recordings which were etched onto gramophone records. The recordings were about the resistance movement in Denmark and the records were transmitted on the BBC's Danish service. A single direct reportage from a sabotage action was produced by the group, which was a great hit with the BBC. In last months of the war the group also produced a film. Rigmor Kaplan was leader while the journalist Kaj Christiansen acted as the voice of the group.*

Morten Thing, forskningsbibliotekar, dr.phil.  
Roskilde Universitetsbibliotek  
E-mail: mthing@ruc.dk